

Приказ

Идентитетске основе наивне уметности Словака у Србији

Гордана Благојевић, *Словачко наивно сликарство у Србији. Етно-антрополошка студија идентитетских пракси* (друго, допуњено издање). Ковачица: Фондација Бабка Ковачица, 2023, 275 стр.

Недавно је изашло из штампе друго, допуњено и прво папирно издање књиге Гордане Благојевић, научне саветнице Етнографског института САНУ, *Словачко наивно сликарство у Србији. Етноантрополошка студија идентитетских пракси*. Прво издање књиге објављено је на српском језику 2014. године, на ЦД-у, са мањим бројем илустрација. За њега је ауторка 2015. године награђена златном медаљом за креативност Светске организације за интелектуалну својину, са седиштем у Женеви, у оквиру категорије за истакнуте радове у области друштвено-хуманистичких наука. Следеће, 2016. године изашао је превод књиге на словачки, а 2018. на енглески језик и оба су објављена на ЦД-у. Преводе монографије финансирало је Министарство културе и информисања Републике Србије. Текуће 2023. године, на 66. Међународном београдском сајму књига ауторки је за друго издање књиге додељено признање Удружења ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Србије (УЛУПУДС) за издавачки подухват године – књига на три језика у три књиге.

Како сазнајемо на почетним страницама монографије, за потребе њеног настанка вршена су истраживања у банатским местима Ковачица (где су Словаци насељени 1803. године) и Падина (где су насељени 1806. године). У тим местима припадници словачке националне мањине чине већину становништва, а од средине XX века до данас у њима је стварало и излагало на изложбама више од 60 сликара. Осим поменутих, истраживања су обухватила и друга места у Србији у којима живе и раде словачки уметници: Арадац, Јонашек, Гложан, Панчево, Хајдучица и Стара Пазова. Захваљујући наивном сликарству Ковачица је постала симбол наивне уметности Словака, као што је Опарић симбол српске наиве, Уздин румунске, а Хлебине хрватске (зачетих пред Други светски рат, а развијаних после њега).

Ова монографија, осим предговора, садржи студију у којој ауторица наивно сликарство Словака у Србији посматра као извор за проучавање етничког и културног идентитета; казивања о животу и стваралаштву 65 сликара (било да је реч о аутобиографским „исповестима“ самих сликара или, у случају да они нису живи, чланова њихових породица, рођака и сарадника); интервју са Павелом Бапком, оснивачем Галерије „Бабка“; списак литературе употребљене за настанак монографије; резиме на енглеском језику; биографију ауторице; извод из рецензије др Мирославе Лукић Крстановић, научне саветнице Етнографског института САНУ.

На основу анализе ликовних садржаја и интервјуа са сликарима, ауторица посматра како припадници словачке заједнице у Србији представљају себе и саму заједницу. Тако је проучавајући наративе и уметничка дела као врсту ликовног наратива показала да они садрже приче о личном идентитету сликара, њиховом породичном, завичајном (сеоском) и националном (словачком) идентитету, али и елементе ромске и јапанске културе, са којом су сликари дошли у додир путем излагања својих радова, као и о тржишном идентитету и изложбама који, преко купаца, галериста, њихових наруџбина и коментара, усмеравају сликаре. У целини посматрано, истраживање је показало да сликарство за сликаре углавном представља личну потребу, задовољство и одмор, а купцима, који посматрају слике, причињава осећај мира и радости. Осим тога, преко ових ликовних дела Словаци се на колективном плану представљају у јавном простору. Захваљујући изложбама у земљи и иностранству прича о њима обилази свет. У прилог томе најбоље сведочи чињеница да је Павел Бабка у протеклих 20 година организовао више од 120 изложби у градовима широм света, као што су Брисел, Беч, Лондон, Париз, Рим, Берлин, Женева, Мадрид, Виљнус, Краков, Атина, Шангај, Токио и други. Имајући у виду бројност сликара, квалитет и кван-

титет њихових радова, ауторица је с правом закључила да ово наивно сликарство сведочи о културном наслеђу словачке националне мањине у Србији и да је важан део светске нематеријалне културне баштине.

У намери да установи чиниоце који су утицали на масовно ба-вљење наивном уметношћу код Словака у Ковачици и Падини, ауторица је истакла три момента. Најпре сматра да су први сликари у Ковачици били обични људи, који су се бавили обрадом земље и гајењем стоке, дакле, били су сличног или истог образовног нивоа и друштвеног положаја као и већина људи у њиховој средини. Међу њима је постојала одређена позитивна конкуренција у сликању, тим пре што су били комшије, рођаци и пријатељи. Други чинилац је шира позитивна друштвена прихваћеност, што значи да је сликаре прихватила не само њихова средина него, касније, и светска културна јавност. Трећи елемент који је утицао на омасовљење сликарства је економска исплативост, медијска популарност и путовања на изложбе и, у вези са тим, упознавање других људи и култура.

На основу интервјуа урађених са сликарима или члановима њихових породица могу се досегнути корени ове уметности. Фрагменти појединих интервјуа показују да је она у заметку била иманентна овом становништву још у предсликарско време. Те корене можемо препознати у осликавању тањира, дрвених оквира за прозоре и других делова покућства, виноградарских колиба, у појединим облицима домаће и занатске радиности, као што су, на пример, вез и ћурчијски и молерски занат. Тако се део мотива који су већ били познати у тим делатности-ма у одређеном, погодном тренутку, кад су то омогућиле технолошке и општије друштвене прилике и када је сазрео интерес за сликање, „преселио“ на другачије, сликарске подлоге (платно, стакло, шперплоче и друге), насликане уљем, темпером, дрвеном бојом или другим бојама, и временом обогатио обиљем мотива из свакидашњег и обредног живота сликара и словачког становништва уопште.

У настојању да се укаже на основне вредности ове студије треба назначити да је ауторица формирала одговарајући теоријско-методолошки приступ који је био у стању да одговори на потребе истраживања наивног сликарства Словака у Србији и његових идентитетских пракси. Ради се о разумевању етнолошког и антрополошког приступа, са елементима историографског, биографског и значењског приступа, који су омогућили препознавање више нивоа идентитета у животу и стваралаштву сликара. Студија се заснива на бројним теренским истраживањима, у којима је обављено 65 интервјуа о животима сликара и њиховом стваралаштву, са једне стране, и на употреби одговарајуће, одабране домаће и стране литературе, са друге стране. При том, можда више

од свега, треба указати на чињеницу да је ауторица, понукана искуствима Стјурта Платнера, проучавању уметничког стваралаштва приступила посматрајући целокупно животно искуство сликара и друштвени контекст у коме они живе и стварају (не „само“ естетске вредности стваралаштва), док се у операционализацији тог приступа послужила сазнањима појединих домаћих аутора о истраживању животних прича и биографског метода уопште. То је отворило не само могућност потпунијег проучавања живота и рада сликара него и појединих ликовних елемената у њиховом стваралаштву, као што је, на пример, употреба боје – тако су девојке и млађе жене обично насликане у одећи виднијих и шарених боја, старије представљене у тамнијој одећи, док обредне прилике захтевају боју одеће примерену празнику. Ово издање књиге илустровано је значајним бројем фотографија уметничких дела и оних које сведоче о животу и раду сликара. Као једна врста прегледа наивне уметности Словака у Србији, писано јасним стилем и са осећајем мере, оно ће добро доћи свим учесницима тог сликарског „покрета“, њиховим породицама, наследницима, рођацима, пријатељима и суграђанима, истраживачима и љубитељима наивне уметности, као и широкој читалачкој публици која прати дешавања на културној сцени.

Бранко Ћупурдија / Branko Ćupurdija
Универзитет у Београду, Филозофски факултет /
University of Belgrade, Faculty of Philosophy
E-mail: cupurdija.d.branko@gmail.com

Примљено/Received: 22. 10. 2023.
Прихваћено/Accepted: 24. 10. 2023.